

DOM IN SVET.

Zabavi in pouku.

Izhaja po jedenkrat na mesec.

Štev. 12.

V Ljubljani, 20. decembra 1888.

Leto I.

TRIGLAV.

O štiridesetletnici vladanja Nj. Veličanstva.

V prostore sinjega neba,
V domovja solnčnega višavo
Ponosno dvigaš sivo glavo,
Triglav, slovenskih kralj zemljâ!
Čemu pač vspenjaš nad gorovjem,
Nad bornim, ljubljenim domovjem
Vrhove tri, oj krone tri?
Po čem srcé ti hrepeni?

Na nebu širnem solnce sije
In žarke siplje na zemljó,
Ob žarkih bujno cvetje klije,
In gorke v srcih želje vró.
In ti, Triglav, v neba višavo
Kipiš s častito sivo glavo.
Ko v dolu še ležé temine,
Se tebi solnce že smehlja,
In ko zapušča že doline,
S teboj ljubó še pokramlja.

Vladar mogočni, dobri car,
Slovenske zemlje gospodar!
Krasé i Tebe krone tri,
Ko démant vsaka se blišči:
Modrost, pravičnost in dobrota,
Očetov slavnih slavna dota.
Narodom srečo le deleč,
Ter blagoslova jim proseč
I Ti željé pošiljaš vnete
V nebó za množice neštete.

In glej, nebó Te čuje, car,
Države širne gospodar:
Kjer Tvoja se zastava vije,
Vesele tam so domačije. —
O sijaj vedno Nanj gorkó,
Prisego našo čuj, nebo:
Kot Triglav nikdar ne omahne,
Slovincu vdanost ne usahne.

B. P.

Morske deklice.

»Bjema sveta noč zemljo
 »In kočico prijazno ž njo;
 »Nocoj tuleče piš divja
 »Ob kočico to kraj morja;
 »Pred njo sin z materjo stoji,
 »Na morje kaže, govori:
 »Li vidiš tam na morju kres?
 »Glej, to je morskih deklic ples;
 »Čuj, na uho mi veje spev,
 »To čarni spev je morskih dev.
 »O, pusti me, da tja veslam,
 »Zlata, srebra ti pripeljam! —
 »»Tam luna iz-za morja gre,
 »»Od nje valovi se svitlé;
 »»In to odmevanje glasov,
 »»To le tulenje je vetrov;
 »»To naj ne moti, sin te moj,
 »»Praznujva svet večer nocoj! —
 »Došla je, mati, ura nâd,
 »Če hočeš, proč bo beda, glad:
 »Kraljico vjamem si deklet,
 »Zaklad od nje dobim neštet;
 »Da bi ničesar se ne bal,
 »Pokojni oče je dejal,
 »Naj s tremi popki leskovko
 »Pri delu tem imam sebó. —
 »»Oj čuj, zvon milo se glasi:
 »»K polnočni maši se mudi.
 »»Poglej, oblaki se drvé,
 »»Viharno je nocoj morjé.
 »»Oj sinko, če te val požrè,
 »»Od bóli mi srcé umrè,
 »»Zatorej slušaj, ljubi moj,
 »»Pa idi k maši mi nocoj! —

»Saj bodo jutri maše tri,
 »Vse lahko se nadomesti;
 »K pomorskim devam pa — ne znam,
 »Če lahko še potem veslam.
 »Glej, predno vihra pridivjá
 »In vzmaja silni val morjá,
 »Na bregu že bogat bom stal
 »In vihri se na glas smejal. —
 Zvon kliče verne v božji hram,
 Nekdo vesla po morju sam,
 Vesla, da mu drsi čolnič
 Kot v sinjem zraku lahek ptič;
 Ne zre nazaj, ne zre na stran,
 Zre tja, od koder spev ubran
 Milejše vedno se glasi,
 Čim urneje čolnič hití.
 Pozabil sin je na zlató,
 Oj, petje mami ga samó;
 Zato pa urneje vesla,
 Da komaj dihati mu dá.
 Že vidi ples deviških trum,
 Pa vzdrami ga valovja šum;
 Na hip utihne bujni spev,
 V valovih zbor izgine dev:
 Mladenič kliče na pomoč,
 A klic izginja v temno noč,
 In z divjo silo val morjá
 Nad lahki čolnič pridivjá. — —
 Utihnil nočni je vihar,
 Jutranje zore svéti žar;
 Spet v cerkev vabi zvon glasan
 K trem mašam na božični dan.
 In k svetim mašam vse hiti,
 Le vdova kraj morja ječi — ;
 Sinoči je vihar divjal
 In sina v dnu morja končal.

A. H.

Moj prijatelj Henrik.

(Konec.)

Epilog Vaziljeva temu prijateljevemu zapisniku.

Tako je pisal moj prijatelj, odhajajoč na vseučilišče. Čitatelju teh vrstic se bode gotovo zdelo, da je moj prijatelj to le v naglici, v ognju razburjene svoje bujne domišljije zapisal, in torej bi ne

smeli vsake besede tako strogo vzeti, kakor se glasi. Tudi se bode komu čudno zdelo, da, neverjetno, kako more vendar mladenič, ki z ljubeznijo in nežnostjo obnavlja spomin svoje drage matere, skoro v istem trenutku iz sebe metati — rekel bi — neverne kletvine.

In vendar . . .

O gimnazijskem življenju prijateljevem bi ne mogel v bistvu drugega povedati, nego kar mi je že drug prijatelj kratkoma poročil o njegovem vseučiliščnem življenju. Le nekaj bi rad povedal, kar mi teži dušo.

Zadnje leto nisva bivala na isti gimnaziji. Moj prijatelj se je bil preselil na drugo. Za počitnic po osmi šoli sva se sešla zopet. Svojo bodočnost si je slikal z najjasnejšimi barvami. O svojih načrtih mi je govoril s toliko gotovostjo in tako zanašaje se na svoj uspeh, da sem strmel. Z nama pa je bil še neki drugi od naju starejši prijatelj. Ne vem, kako je bilo, ali je ta najin znanec ali izmed naju kateri sprožil govor o veri; to pa vem, da sva ga midva nekako zbadala in pikala. Najin znanec je bil zeló odkrita duša.

— Ako sta že odpadla od vere svoje matere, vsaj ne zaganjajta se ob njo kot divjaka. Ako je vera res neumnost, zakaj se pa ob njo zadirata ob vsaki priliki? — Naju pa je bilo sram.

— Vraga si čuden! odgovori mu moj prijatelj Henrik. Če vzameš vsako besedo tako natanko, ni s tabo več govoriti. Kdo je rekel, da sem od svoje vere odpal? Jaz verujem vse, kakor sem veroval, ko sem bil še pri materi.

— Dobro, odgovori mu najin znanec, mož beseda! Oprosti mi neko vprašanje . . .

— Že vem, že vem, preseče mu moj prijatelj besedo. Tristo vragov! kdo bi bil mislil, da postaneš tak moralist. Presneto, še za jezuvita bi bil predober! — In smejal se je moj prijatelj.

— Ne izogibaj se odgovoru! Smejaj se, a odgovori mi! pokara ga znanec.

— Ali misliš, da me imaš pri krščanskem nauku? Vendar, ker že hočeš vedeti, pravim ti, da to ni greh. Človeška slabost je, kakor je mnogo drugih.

— A poprej si mi rekel, da veruješ vse, kar si veroval še kot otrok. A naša vera vendar obsega prepoved tudi takih dejanj. Moj prijatelj zarudí. Odgovoril ni ničesar.

— Dragi, če je tudi greh — vendar nazaj ne morem, odgovori po nekolikem premolku s prepalim glasom, ne morem nazaj. Zašel sem predaleč . . .

Znanec opozori ga na šibko njegovo zdravje.

— Ako ne boš redno živel, bodeš ne-le duševno, ampak i telesno sebi v nesrečo. Saj si mi sam pravil, kaj ti je zdravnik prerokoval.

— Ako bi se tisto imelo zgoditi, ustrelim se poprej sam. Nečem biti v nadlego niti sebi, niti drugim . . .

Najinemu znancu je solza zalesketala v očesu. Prigovarjal mu je še nekaj. A polagoma nam je prihajal pogovor na drug predmet.

Ta pogovor mi je kakor môra ležal na duši.

Kmalu po tem razgovoru smo se ločili. S svojim prijateljem se v tem življenju nisva več videla. Šel je na vseučilišče — a vrnil se ni več.

Ta razgovor, ki mi še vedno šumi po glavi, vjema se popolnoma z nazori izraženimi v zapisniku prijateljevem. Človek bi v resnici ne mogel pojmiti, da se mogó v istem bitju nahajati taka nenaravna nasprotja, ako bi sam ne bil skusil: ljubezen in mehkotno čustvo do svoje matere, a na drugi strani najskrajnejša nevera in nenravnost. Kdo je kriv? Nenaravna vzgoja. Vzgoja družinska in vzgoja javna si nasprotujeta in provzročujeta tudi v mladini nasprotja.

Javna vzgoja je večinoma brezčutna, brezverska, a materina je verska in sega globoko v srce. O veri se v šoli čuje malo ali nič, ali pa celó postransko zasmehevanje katoliških nauk, ki požiga kakor strupena slana v mladini verske resnice. Tako se zatre in pokonča, kar je mati z ljubečim očesom prva vsadila v mehko srce. Javna vzgoja jemlje mladini vero, a ne nadomesti je, marveč podaja jej le morilni dvom o Bogu, o posmrtnosti, o pravem namenu človeštva, napačne nazore o svetu in o pravi vrednosti ter plemenitosti človeški.

Tako se onesrečuje naša mladina, a srečna bi bila vendar rada. Kaj čuda torej, ako se v ledenem ozračju splošne dvombe spominja dobre svoje matere, kakor se spominja slepec solnca in lepih zvezd na nebu.

Tako si morem razkladati ono nenaravno nasprotje v isti osebi . . . In pač ravno ta spomin na verno in dobro

mater, ki je noč in dan molila za svojega otroka, bila je i mojemu prijatelju rešilna zvezda ob robu mračnega brezdna, kamor ga je bila pridrvila pone srečena vzgoja.

III. Iz zapisa mojeg prijatelja.

Na Dunaju, 7. nov. 188 . .

Hrbtišče me boli od tolikega ležanja. Te grenke kroglice dan za dnevom pozirati tudi ni posebno veselje. Bodi! Malo pokore za neumno življenje se pa tudi izplača, kakor pravi tisti Jezuvit. Bodi! Smrt! Mrzla smrt! Kadar je človek zdrav, je jedna, — a kadar je človek bolan, reci na smrt bolan — je že precej druga . . . Uboga mati! Jaz umrem, ona pa ostane sama na tem pustem svetu. O moj¹⁾ Kje sem bil? kje sem? — reka, valovita reka me je drvila čez skale in robove in z bregov je zajemala, kar je le mogla. Nisem bil sam. Motni so bili valovi. In mi smo bili veseli motnih valov! Val za valom se je valil, in mi smo jadrno pluli na rekinih razburjenih prsih, kakor blisk so mimo prhneli bregovi z gozdovi, trate, vasi in mesta so mimo vrvela. Videli smo ja — in ne videli jih več. Mi smo bili igre veseli.

Pač so stali ljudje ob bregu, vpili in z robci majali, češ: nevarnost preti vam! A tolpa naša se je zakrohotala. Pač je še nekateri drugi opazil, da bi vendar utegnili prav imeti ljudje ob bregu, a z nova se je zakrohotala tolpa. Saj smo se zibali na rekinih burnih valovih, in kalna voda nam je branila pogledati v žrelo brezmejnega brezdna. In drvili smo dalje čez skale in robove. Marsikakega druga je nedostalo iznad površja valov, in valovi so čezenj drvili in sled izbrisovali za njim . . . In slepo smo dalje jadrani njegovi drugovi . . .

Čuj! šum in hrum bobnečega slapa. Pač, globok, strmán mora biti ta slap, da tako pošastno hrumi in šumi. A to nas plašilo ni. Tem burnejši ples, tem slastnejša strast! Pridrvila nas je reka

¹⁾ Tri vrste v zapisku so deloma prečrtane, deloma tako nejasno pisane, da se ne dajo citati.

Opomba Vaziljeva.

slapu na rob. Pred nami, pod nami zazijal je temni propad. Od zadaj nas je gnal in pehal rekin razjarjeni tok . . . Padamo . . . Na svidenje! kliče drug drugemu, in pokopali so nas v mračni globini raztreskani peneči valovi . . . Omgovale so mi mišice . . . Ginila mi je zavest . . . Za grlo me je zgrabila jeklena žilava pest . . . Duška mi nedostaja . . . Grozna slutnja mi šine v glavo in mi začne riti po razbeljenih možganih . . . Smrt, smrt! zašumé mi valovi, smrt se odziva v možganih, smrt, smrt odmeva mi razdivjano kipeče osrčje, smrt . . . Še jeden poskus, še jeden . . . in začutil sem, da me je val privzdignil na površje voda . . . Globoko zasôpem, osvestim se; odprem oči: lahno me je nesla voda izpod pogubnega slapa, tik plitkega brega. Dobri človek na bregu me je zapazil in vrgel mi vrv. Ujel sem jo, krepko stisnil. H kraju me je potegnil dobri človek. — Rešen sem, samo slaboten, zeló slaboten . . .

Megle se dvigajo; spoznavam nevarnost, v kateri sem bil. Samoten stojim sedaj ob reki, gledam jej v kalno valovje, in kalno valovje se mi studi . . . Glej — ali ni tam vtopljenec? Hu! Ni li jeden mojih ponesrečenih drugov? O moj Bog! kako lahko bi bil tudi jaz jeden izmed njih! . . . O moj Bog! zakaj si se ravno mene, mene nevrednega usmilil? . . . Iščem izvorov, pritokov, iščem temu toku glavnega izvirkra, krajev, ker ta motni tok mi ni bil še znan . . . Mati! ljuba mati! . . .

Opazka Vaziljeva: Do tu je pisan njegov dnevnik. Po teh zadnjih straneh vidijo se sledovi strjene krvi. Zdi se, da se je bil preveč segrel in bruhal je kri.

IV. Vseučiliščnik Andrej Vaziljevu o smrti njegovega prijatelja Henrika.

Na Dunaju, 11. decembra 188 . .

Dragi Vaziljev!

Prejel sem tvoj list. Prosiš me, da ti poročim, kako je umrl Henrik: ali je umrl kakor kristijan.

Bolehal je že celo leto. Jetika se ga je bila lotila. Kakor veš, bil je že na

gimnaziji strasten kadilec. Tu je bil še strastnejši. Zdravniki so mu odsvetovali. Tudi mi smo ga nagovarjali, da bi opustil vsaj nekaj časa — a zaman. Rekel je, da se ne more več premagati.

Seznanil se je bil tudi tukaj s hčerjo nekega meščana. To znanje je bilo najosodnejše za njegovo življenje. Posebno je skoro redno zgubljeval noči. Čital je vse, kar koli mu je prišlo v roke. V tem oziru ostal je isti, kateri je bil še na gimnaziji. Imel je posebne ideje, katere je prinesel deloma sabo, ali pa se jih je tukaj v nekojih društvih navzel. Ker sem bil jaz celo leto pred njim tukaj, bile so mi razmere precej znane. Svaril sem ga, a poslušati me ni hotel. Poučiti se ni dal od nikogar. Zaman ga je človek prepričeval, da njegove ideje nimajo zdrave npravne podlage, da bi bile v pogubo človeštvu, ako bi se izvele. Drugače pa je bil najboljša duša na svetu. Ni ga bilo prijaznejšega društvenika od njega. Vsi so ga radi videli.

Sicer pa lahko spoznaš Henrika za njegovega tukajšnjega bivanja iz zapisnika njegovega. Vem izvestno, da si je zapisoval razne vtise in dogodke. Po smrti njegovi sem bil šel na njegovo stanovanje, da bi dobil ta zapisnik, a gospodar mi je rekel, da je že vse pospravil in odposlal materi njegovi. Gotovo ga torej dobiš pri njej.

Mnogokrat je bil sklenil bolj odločnejše prijeti se študij in opustiti nekoja znanja, a volje, trdne volje ni imel. Bil je kakor list na drevesu. Dobro se še spominjam, kako je nekega dné k meni prišel in mi obupno tožil nestanovitnost in slabost svojih sklepov.

Denarjev mu je mati po razmerah svojega premoženja prav dosti pošiljala. Kje ga je reva v teh letinah toliko dobivala, sam ne vém. Je-li še živa? Kako je z njenim premoženjem?

Proti koncu oktobra je jel vidno hirati. Sama kost in koža ga je bila. Ako bi ga bil tedaj videl, ne bi ga bil več spoznal.

Vpisan pa je bil slučajno v naše katoliško dijaško društvo, kateremu, kakor sem ti že poročil, sem tudi jaz ud. Slučajno pravim, kajti k društvenim znanstvenim zabavam ni hodil. Le, ako je

bila kaka slovesnejša predstava, tedaj je prišel.

Ko je društveni predsednik zvedel o njegovi nevarni bolezni, šel je k njemu in mu ponudil usmiljeno sestro za postrežnico. A ni je hotel imeti. Vendar po dolgem nagovarjanju se je udal, posebno, ker je zapazil, da mu ljudje, pri kojih je stanoval, strežejo z nevoljo. Iz početka je bil zeló osoren ž njo. Njenim ljubeznjivim vprašanjem je odgovarjal le godrnjaje.

Tudi jaz sem ga hodil obiskavat. Govorila sva malo in le o navadnih stvareh. Ko sem nekega dné k njemu prišel, videl sem ga zeló shujšanega. Tedaj sem se pa malo ojunačil in mu rekel, kar mi je bilo na srcu.

— Pustimo, zavrnil me je, to točko, pustimo! Govorimo, ako ti drago, o čem drugem. Raznih sva mislij, pustiva!

Poznal sem ga. Pričakoval nisem drugega. Kasneje, po nekolikih dneh, opomnil sem ga zopet.

— Bom že, odgovori mi nestrpno, kadar ozdravim.

— Pa, če ne ozdraviš . . .

— Pa bom, odseče mi vprašanje in obrne se v zid. Niti besede nisem mogel spraviti iz njega. Šel sem.

In vendar se je led tajal.

Kakor mi je sam kratko pred svojo smrtjo pravil, ganila ga je potrpežljivost usmiljene sestre, ki je s čudovitim zatajevanjem molčé prenašala trpke njegove — ne vselej olikane in izbrane — opazke. Toda, če jo je sam kaj poprašal ali poprosil, odgovarjala mu je tako prijazno in ljubeče, kakor bi bil njen rodni brat. Sestra videč njegovo rastoče zaupanje, namigne mu nekega dné, ko je bil posebno voljan, da bi mogoče dobro bilo, dasi ni tolika nevarnost, ako bi pozvali kakega duhovnika.

Odgovoril ni nič. Čez nekoliko časa se posmehne in jo nekako cinično vpraša: »Ali res verujete, da je pekel?«

Sestra, kakor bi ne bila zapazila ruganja njegovega, odgovori mu krotko: »Ne le pekel, ampak tudi nebesa.«

Usmiljeni sestri je solza zalila oko. Ta solza je bila gorka voda na led. Od tedaj ni bil več ž njo osoren.

To mi je sam pravil.

Čim bolj so mu sahnale moči, tem bolj mu je rastlel strah, a tudi vera v Boga. Spoznaval je pač tudi on, da je v nesreči in o smrtni uri vera jedina rešilna veja. Zasmehljivih opazek o spovedi, peklu, Bogu, ni bilo več čuti iz njegovih ust.

Nekega dné je naročil usmiljeni sestri, naj mu pozove duhovnika in sicer J. . . Slovenca, ki je prav tedaj bival tukaj in delal izpit za doktorja bogoslovja. Prihajal je več dnij k njemu. Pripravljaj ga je za vsprejetje sv. zakramentov. Menim, da jih ni prejel, odkar je gimnazijo zapustil.

Ko so mu prinesli sveto popotnico, bil sem tudi jaz pri njem. Hotel je vstati, da bi klečé prejel zakrament, a ni mogel več. Privzdignili smo mu blazino od zadaj in podprli jo s podglavjem, da bi mogel sedeti.

O da bi bil videl, s kako skesanostjo je s suhimi, belimi rokami trkal ob svoja prsa in ihteč za duhovnikom izgovarjal besede: »O Gospod, jaz nisem vreden . . .« Veruj mi, prijatelj, nebesa morajo res veliko veselje imeti nad spokorjenim grešnikom.

Potem smo ga zopet položili. Mir mu je sijal iz očij. »Sedaj mi je dobro«, šepetala so mu ustna.

Od tega dné je bil zeló miren. Bil je kakor prerojen. Smrti se ni bal. Le tožil je, da je tako brezplodno preživel mlado življenje. Obžaloval je posebno, da mladina, stopivši iz gimnazije, nima nikakih pojmov, ali celó napačne misli o resnicah, od kojih je odvisna vsa njena časna in večna sreča. Kesal se je posebno, da je na gimnaziji toliko mladostnega časa, najbolj dovzetnega za večne resnice in ohrabrujoče ideje, porabil — rekel bi potratil — za učenje in čitanje takih stvarij, ki mu niso nič koristile. Kesal se je, da se je bil tako slepo udal vplivu novejšega našega slovstva, ki ga je vodilo prav po tej žalostni poti, ki je budilo njegove strasti, a vest — čuječo njegovo vest je mamilo: o kako je vzdihoval pomilovaje svojo slepoto!

— O da bi jaz mogel sedaj povedati, kar vem, kar čutim! O da bi mogel svojim vrstnikom razkriti! — Tako je tožil.

Kasneje je bil še enkrat previden.

Prosil me je tudi, naj tebi pišem in drugim prijateljem njegovim, da bi molili za njegovo dušo. Kratko pred smrtjo je rekel svojim drugovom, ki so ga bili prišli obiskat, da bi bil rad pokopan v svoji domovini.

— Moje kosti bodo ležale v tujih tleh, — vi se pa vrnite v domovino in tukaj zapustite moj grob.

Tu se je zjokal kot otrok.

— Spomnite se vsaj v duhu, kadar bodete v svoji domovini, svojega prijatelja . . . Bog vé, kaj dela . . . Nisem vreden, da bi počival v domači zemlji.

Naročil mi je tudi, naj tolažimo mater njegovo in jej rečemo, da je umrl spravljen z Bogom, naj se ne joče, saj se vsi srečno zopet vidimo v boljšem življenju.

Potem pa je umrl . . .

Bog bodi njegovi duši milostljiv!

K večnemu počitku ga je spremljalo celo naše društvo. Tudi iz drugih društev in fakultet je bilo precej dijakov. Deževen mrzel dan je bil. Sneg je nalletaval.

Henrik počiva na pokopališču X. na desni vhoda.

Burno je imel srce — sedaj pa upam, da mirno počiva v Bogu.

Z Bogom!

Tvoj

Andrej.

Iz pisma urednikovega gospodu Vaziljevu.

». . . Da bodete našli zanimive črtice o prijatelju Henriku v onem delu lista, v katerem se nahaja poezija, to naj Vas ne moti. V tem življenju se nahaja, da-si je istinito, toliko tragike, da mora pretresti srce čitatelju, kakor je pretreslo moje — toliko bolj, ker mi je živo pred očmi osoda, a še žalostnejša, mojega jednakega, morda nadarjenejšega prijatelja M., katerega je dohitela po enakem življenju smrt v »Ringtheatru« ob znamenem groznem požaru. O da bi naši mladenci hoteli spoznati, kaj jim je v prid, kaj v škodo! Ne nehajte, dragi g. Vaziljev, delovati za tako blag namen! . . .«

Iz burkaste preteklosti Mihe Gorenjskega.

XII. Le pogumno!

Bilo je tistega leta, ko so na Gorenjskem delali težko pričakovano železnico.

Nekega jutra se je rajna Ragljica iz cerkve počasi domov gredé parkrat prav radovedno ozrla nazaj, kakor bi nekoga prav željno pričakovala.

Nekaj časa se noče nihče prikazati. Ko se pa tretjič ozre, zagleda v svoje največje veselje, kako se peha za-njo najboljša njena prijateljica, Urša Ropotulja, hoteča jo na vsak način dohiteti. Prijazna Ragljica seveda kar postoji kliče proti stari prijateljici, naj vendar malo urniše vzdiguje svojega rojstva suhe kosti.

Ko sta bili še sedem moških korakov narazen, vpraša že Ragljica Ropotuljo: »Ali kaj veš, ali jih že imajo?« »Kóga pa?« odvrne Urša, kateri še ni bilo nič znano, kaj se je zgodilo preteklo noč v domači vasi. »Nazamansko«, tako se je Ragljica po svoji navadi začudila, »ali še nič ne veš, da so nocoj tatje poskušali vlomiti v Kajžarjevo prodajalnico?« Urša na vsa usta zazija in še-le za nekaj trenutkov more spregovoriti: »Kaj, tatje?« »Da, tatje, pa so jih srečno odpodili«, zatrjuje Ragljica, vesela, da je vendar spet enkrat ona mogla Ropotulji povedati nekaj novega, »nočni čuvaj je je zapazil in brž sklical nekaj ljudij, ki so tatove prepodili že s samim vriščem.«

Ko se prvi vaški klepetulji tako živahno in z rokami mahaje pomenkujeta, pristopi k njima rajni imoviti Šimen, kateri jima pové, da je tudi on slišal po noči, kako so trije ali štirje urno tekli mimo njegovega stanovanja, pa do sedaj le ni vedel, kaj naj bi bilo dalo temu povod. »K meni naj se poskusi

kdo vtihotapiti, k meni!« pristavi pogumno Šimen, »jaz bi mu pa sam dobro posvetil; ne bi prišel zdrav z mesta, ako bi ga jaz pograbil.«

Na voglu Makovčeve hiše se razide zgovorna družbica. Ragljica gré kar po stranski ulici domov, Ropotulja se obrne naravnost proti Kajžarju, da pozvé iz prvega vira, kako je bilo prav za prav, Šimen pa hiti k Mihi naznanjat oplašljivo novico. Proti Mihi se dela še pogumnejšega in odločnejšega, kakor se je grozil poprej. Pové tudi naravnost, da ima on zmiraj dosti orožja pripravljenega za slučaj, ako bi se kdo drznil lotiti tiste skrinje v njegovi spalnici.

S to izjavo je Šimen podnetil Miho, proti kateremu je že poprej večkrat naglašal svojo pogumnost in neustrašeno srčnost. Miha sklene bahaškega Šimna dobro izplačati.

Najpred se Miha zmeni s Šimnovo ženo Mino, da na tihem odstrani in poskrije vse nevarno orodje in orožje iz spalnice. Potem naznani vsem sostanovalcem, da pride drugo noč sam poskušat Šimnovo pogumnost.

Miha zagotovljen, da je smrtna nevarnost zanj skrbno odvrnena, zleze v temni noči okoli najstare ure, ko je Šimen že spal, skozi okno prav tiho v Šimnovo spalnico. Vse je mirno. Miha, priplazivši se k zakladnici, poskusi pokrov pridvigniti. Pokrov malo zaškriplje, Šimen se zbudi in popraša bolj mirno: »Mina, ali si ti?« Vse mirno, vse tiho, ničesar se ne gane, nihče se mu ne odzove. Kmalu se Miha vnovič uprè v pokrov, kateri sedaj zaškriplje nekoliko glasneje. Spet se Šimen oglasi, pa že bolj plašno: »Za božji čas! Mina, ali si ti?« Še jedenkrat zaškriplje in zaropota skrinja, toda Šimen se ne more več ohrabriti,

ne upa se več oglasiti, sapa mu zastaja, kakor bi se bila vsedla nanj môra!

Ker je bila Šimnova postelja prav tik okna, misli Miha, da je Šimen zbežal skozi priprto okno. Da bi se pa vendar prepričal, ali ga slutnja vara ali ne, stopi k postelji in potipa rahlo z roko po odeji. Pri tej priči Šimen obupno zakriči pod odejo, skoči iz postelje, obrne se proti oknu in puhne skozenj na veliko cesto. Zunaj pa se na ves glas zadere: »Tatje . . . , roparji; pomagajte, pomagajte!«

Grozni krik privabi vse one, s katerimi je bil Miha sporazumljen, iz njihovega zatišja. Odpró vežna vrata, in Šimen vstopi v beli obleki v vežo. Tu stoji na okrogli mizi prižgana svetilnica, toda vkljub temu zavpije Šimen, in sicer obrnen proti stopnjicam v globoko klet: »Mina luč, Mina luč!«

Med tem pa zbeži Miha po drugih stopnjicah pod streho. Vsi začnó siliti v Šimna, naj gré najpred pod streho pogledat, morda je preplašeni tat pobegnil gori. Toda Šimen pravi, da ne gré, čega ne spremijo vsi. V to privolijo. A do-

spevši blizo vrhne stopnjice, ne upa si Šimen več naprej. »Le vi pojdite, le vi! Jaz ne grem, pa ne grem. Ta pošast tatinska!« — In tiščal je druge pred sebe.

Kar nekaj zašumi pod vrhom, in vsi zbežé po širocih stopnjicah v vežo. Šimen se gre obleč, vzame dve sekiri, vsede se tako oborožen na težki pokrov svojega zaklada, kjer tudi presedi vso noč. Drugim pa prepové zaspati.

Miha čuteč, da je veža izpraznena, odide tiho domov spat. Zjutraj pa se poda proti Šimnovemu stanovanju. Šimen, ki je že vsem sosedom naznanil nocojšnji dogodek, pride Mihi nasproti rekoč: »Slišite! Nocoj je bila grozna reč. Tatje so nocoj k meni vdrli. Jednega sem že skoraj imel, pa te presnete ženske mi nisopustile, da bi ga bil zagrabil!«¹⁾

¹⁾ Da ni bilo treba pogrešati v listu mnogovrstnosti, nismo priobčevali teh dogodbic nepretgoma. Mogli bomo torej še v prihodnjem letniku podati jih nekaj blagovoljnim čitateljem v zabavo, kar bode lahko, ker je vsaka dogodbica celota sama zase.

Oblak — sreča.

Od nebom plaval je oblak,
Kot perje zdel se je lehák.
Vetriček se je ž njim igral,
Ga dalje proti jugu gnal.

Zamán za njim se je okó
Na svitlo vpiralo nebó:
Vetriček ga je dalje gnal,
Ni gledati ga meni dal. —

Tako i srečo le kratkó
Nam daje gledati nebó,
Oj naglo, naglo proč od nas
Odžene nam jo veter — čas.

† Jos. Kopal.¹⁾

¹⁾ Jako nadarjen in vrl mladenič, dijak v Gorici, umrl 23. julija t. l. Naj hranijo te vrstice njegov spomin.

Cesarjevo geslo.

Nadár besneč divja v naravi
 Vihar grozan, vihar strašan:
 Stoletna krepka bukev stoka,
 In stoka in hrešči in poka,
 In silni hrast se mu zaman
 Trdó upira na planjavi.
 Pri bilki bilka pa stoji,
 Pri klasu klas rumen zlatí se,
 In bilka nežna mi šibí se —
 Stotér jo sad na tla teží.
 A, naj divja viharja sila
 Nad vsem, kar zemlja je rodila,

Vrší naj in bobní in ruje,
 In naj besní, hrumí, buči:
 Na bilki bilka tu sloni,
 Pri bilki bilka mu kljubuje.

* * *

Vladar, glej, Avstrije naróde
 Pestila že je huda sila,
 A roka Tvoja odvrnila
 Nesrečo trde je usode:
 Z a s t a v o s l o g e si prijel,
 Viharjem divjim nas otel.

B. P.

Oj z Bogom, ti domača vas!

Oj z Bogom, ti domača vas!
 Oj z Bogom! kličem ti na glas,
 Oj z Bogom, moje sreče dom!
 Bog vé, te li še videl bom?

Slovo od tebe mi budi,
 Spomin nekdanjih srečnih dni,
 Spomin na žitje mladih let,
 Ko trgal sem pomladni cvet.

Kako neskrbnih, jasnih lic
 Sem slušal petje drobnih ptic!
 Neznane bile so skrbi,
 Neznane srčne rane mi.

Zató medleva mi srcé,
 Zató mi tečejo solzé,
 Ko tebe, moj mladostni raj
 In draga vas, zapuščam zdaj.

A. K.¹⁾

Z i m a.

Prihrula je zima,
 Narava zdaj spí,
 Počitnice ima,
 Spet zbira moči.

Od nas, glej, odplul je
 Roj rádstnih ptic,
 In cvet se osul je
 Prekrasnih cvetlic.

Krasoto zgubila,
 Sta gora in dol,
 In srce zalila
 Nam grenka je bol.

Sneg krije nam hiše
 In pólja, cesté,
 A burija piše
 Od snežne goré.

Zdaj zdi se narava
 Pobeljen mi gròb,
 Ki vrân preletáva
 Kričečih ga tròp . . .

A srce ti moje,
 Prevèc ne žalúj,
 Britkosti pa svoje
 Bogú posvečuj!

Saj pómrad se vrne,
 Ž njo spev se in cvet,
 A nama odgrne
 Veselje se spet!

Janko Leban.

¹⁾ Ta pesmica nam je došla izmed priprostega naroda, od priprostega „kmečkèga mladeniča“, kateremu vzbujá „Dom in Svet“, kakor mnogim drugim, ljubezen do prave omike, do „domovinske ljubezni.“

Pisma vojaškega kapelana.

VII.

V Banjiluki, dné 10. oktobra 1878.

Velečastiti gospod župnik! Dolgo je že, odkar sem vam zadnjič pisal. Upam, da zaradi tega niste hudi náme, ampak da ste si mislili: »Mora se mu pač dobro goditi, ker nič ne piše.« In tako je tudi res. Nikake sile mi ni tukaj. Marsikomu bi na mojem mestu celó jako ugajalo. Meni je tudi nekaj časa, — dokler so bile počitnice. Zdaj pa so te minule, in to je vzrok, da mi zadnji čas misli vedno bolj pogosto uhajajo proti domu. Srednje šole so se že davno zopet pričele, in tudi na višjih šolah se te dni zbirajo dijaki, ali so že večinoma zbrani. Znano Vam je, da so mene z vseučilišča poklicali k vojakom, in da sem moral v najboljšem teku pretrgati svoje študije. Rad bi je nadaljeval in dokončal; zato mi sedaj nič več ni ugodno tukaj. Upam sicer, da dobim kmalu odpust, vsaj tako mi zatrjujejo, vendar bodem več ali manj zamudil.

Naša bolnica je zdaj stalno vmeščena v vojašnici ob Vrbasu. Zdravi vojaki so vsi v mestu. Ob drugi mobilizaciji je prišla v Banjoluko cela divizija vojakov in ž njo tudi še dva vojaška duhovnika. Vojaštva nam torej ne manjka več, zato se čutimo bolj varne, ter smemo prosto hoditi po mestu in po okolici.

Jaz imam svoje stanovanje v mestu, a po dnevu bivam večinoma v bolnici, v kateri imamo navadno okrog tri sto, pa tudi več bolnikov. Vsega skupaj smo jih pa že sprejeli nekaj nad tri tisoč. Skoraj dan za dnevom nam pripeljejo več ali manj novih, mi pa je, ko se pri nas nekoliko odpočijejo in okrepcajo, pošiljamo dalje proti domu. Mnogo nam jih pa tudi umrje, tako, da imam povprečno na vsak drugi dan pogreb. Ker je katoliško pokopališče precej oddaljeno in že za domačine komaj zadosti veliko, napravili smo si lastno vojaško pokopališče med mestom in sedanjo bolnico ter je blagoslovili.

Ker že govorim o pokopališču, naj Vam še nekoliko popišem, kako se na ka-

toliškem mestnem pokopališču, — ki je, kakor sem omenil, od vojašnice precej oddaljeno, na zahodni strani mesta ležeče, — ob nedeljah in praznikih vrši katoliška služba božja. Katoličani nimajo cerkve. V frančiškanski hiši je mala sobica z altarjem. Tam se ob delavnikih opravlja daritev sv. maše, pri kateri pa zaradi tesnega prostora le malo ljudij more biti pričujočih. Zato se vsako nedeljo in praznik ob deseti uri obhaja služba božja za ljudstvo na pokopališču. Tu stoji mala lesena lopa in v njej podolgasta miza. Ko se bliža v nedeljo ali praznik deseta ura, začne se tam ljudstvo zbirati. Nekako žalostno in otožno se mi zdi to prihajanje. Kako tu človek pogreša vabečega glasú veličastno donečih zvonov! V vsem mestu Banjiluki ni slišati ne enega zvona. Katoličani in razkolni Grki nimajo ne cerkve ne zvonika, z visokih turških minaretov pa se sliši le pevajoči glas Mohamedovega služabnika, ki vsak dan ob določenem času vabi Turke k molitvi. — Zanimivo je opazovati narodno nošo od blizu in daleč prihajajočega ljudstva. Možki so obuti v opanke, ki so pri premožnejših prav lepe, narejene iz rudečega usnja. Hlače imajo široke, kakor Turki. Višnjevcasti telovnik se života tesno oklepa in je pri premožnejših z zlatom obšit. Pokrivalo je rudeč fez; turbanov katoličani ne nosijo, ampak le Turki. Ženska obleka pa se ne more nikakor lepa imenovati. Široko krilo je namreč spodaj ob členih ovito okoli nog; in tako je tudi ženska oprava podobna nekakim hlačam, le da so veliko širše od moških. Pokrivajo se tudi ženske s fezom, zlasti mlajše, starejše pa nosijo rute, ki so večkrat s srebrnim denarjem okrašene: tako sem videl žensko, ki je bila ogrnena z belo platneno ruto, okrog in okrog obšito z našimi starimi dvajseticami, ki so bile prevrtane in prišite ob rutinem robu. — Na pokopališču posedejo možki in ženske po tleh, ako je vreme suho;

ako pa dežuje, stoje na dežju, in se ne zmenijo dosti, ako jih tudi dobro namoči. Ko je že mnogo ljudstva zbranega, pride duhovnik, mlad Frančiškan, in ž njim strežnik, v vreči noseč vso pripravo za altar, mašno knjigo in vso mašno opravo. Ko vse to v leseni kolibi izloži, napravi najprej na mizi altar, potem pa mašnika obleče v mašno obleko. Dva Bošnjaka pa sedeta s podkrižanimi nogami vsak na eno stran altarja; v rokah imata voščeni sveči. To sta živa svečnika; drugih svečnikov ni na altarju. Strežnik jima sveči prižge in služba božja se začne. Mašnik se najprej obrne proti ljudstvu ter naznani, kaj naj vsakdo moli do propovedi: »Očitno spoved, kesanje, apostolsko vero, pet očenašev za spreobrnjenje grešnikov, tri za sv. cerkev, tri za cara Frana Josipa.« Zdaj mašnik moli nastopno molitev in nadaljuje tiho sv. mašo do vere. Med tem, ko on bere list v latinskem jeziku, poje ga strežnik v slovanskem jeziku. Ljudstvo pa moli naložene molitve, in vsakdo šteje na molek, koliko očenašev je že odmolil. Kadar kdo dokonča, kar je bilo naloženo, potem pa mirno gleda in čaka, dokler mašnik ne naznani nove naloge. Po končani veri bere mašnik sv. evangelij v slovanskem jeziku ter ga potem v propovedi razlaga. Potem se nadaljuje sv. maša; a ljudstvo dobi novo molitveno nalogo do povzdigovanja in po povzdigovanju zopet novo do konca sv. maše. Vsikdar se med drugim veleva moliti tudi nekoliko očenašev za cara »Frana Josipa«. Po sv. maši se altar razdere. Frančiškanski strežnik pobere vse v svojo vrečo, in v lopi ostane zopet samo lesena miza. — Ob ugodnem vremenu se na ta način lahko opravlja služba božja, a velika težava bo, ko nastane trajno deževanje in mraz. Upajmo, da bo kmalu mogoče v Banjiluki postaviti dostojno katoliško cerkev. Za leseno zgradbo za silo se že delajo priprave, in jo mislijo še to jesen dogotoviti.

Minuli teden sva bila s tovarišem, novodošlim vojaškim kapelanom, pri oo. Trapistih v Mariji-zvezdi. Samostan Marija-zvezda je dobro uro oddaljen od Banjeluke. Tu imajo Trapisti obširno posestvo, posebno veliko gozdov. Naloga

teh redovnikov je poleg drugega tudi umno obdelovanje zemlje, zlasti v divjih in pustih krajih; zato tudi večinoma niso duhovniki. Red ima jako ostra pravila, posebno molčanje je strogo zapovedano.

Naju s tovarišem je v samostanu sprejel o. Bonaventura V., rodom Slovenec. Prijazno nama je razkazal vse. V takem slučaju, ko ima opraviti s kakim tujcem, dovoljeno mu je — seveda — tudi govoriti. Vsi drugi redovniki pa, ki sva je videla, pozdravljali so naju molčé. Ko vstopimo n. pr. v delalnico, kjer tkalci izdelujejo sukno za domačo potrebo, vstali so vsi delalci in se uklonili, potem pa so molčé nadaljevali svoje delo. Tudi lastno pivarno imajo v samostanu; vendar ne kuhajo piva za kupčijo, ampak samo za domačo rabo. Vinogradov drugod nisem videl v Bosni; Trapisti pa so zadnji čas precej velik breg zasadili z vinsko trto, ki je letos že nekoliko obrodila. Ko smo vse ogledali, in nazadnje tudi v kapelici nekoliko pomolili, pelje naju prijazni spremljevalec še v obednico in nama postreže s kruhom, sirom in pivom. Dasiravno je bilo še zgodaj in je še solnce sijalo, bila je vendar za redovnike že večerja pripravljena na mizi: kuhano mrzlo sadje, nekaj sočivja v stročju in kruh. »To je naša navadna večerja«, pravi najin spremljevalec; »najboljše, kar imamo, je kruh in tega imamo, hvala Bogu! dosti.« Res je bil kruh sicer črn, a jako dober in tečen. Čudno se mi je zdelo, da ob dolgi mizi za redovnike ni bilo nikakih stolov. Ko vprašam o. Bonaventuro, kako je to, pokaže mi pod mizo nekako obešene stolčke z eno nogo, prav take, kakor jih imajo pri Vas tisti, ki v onih meléh v rebru napravljajo in tolčejo kamenje za na cesto. »Na takih stoléh« — pravi — »sedimo pri jedi.«

Zahvalivši se za prijazni sprejem, hočeva se s tovarišem odpraviti proti Banjiluki peš, kakor sva prišla. A pred samostanskimi vrati naju že čaka zaprežen voz; brat redovnik drži dva čila konjiča. Zastonj sva se branila tolike postrežljivosti zatrjujoč, da lahko in rada hodiva peš. »Zakaj bi vaju ne peljali«, pravi nama o. Bonaventura, »ko imamo mnogo konj?«

Prav živo sem se pri tem spominjal Vas, velečastiti gospod župnik! ki mi tudi, kadar bivam pri Vas na počitnicah, skoraj nobene daljše poti ne pustite peš storiti, češ, čemu pa tri konje redim?

Da bi se mogla kmalu zopet skupno kam peljati!

Do tačas pa se Vam lepo priporočam ter bivam z odličnim spoštovanjem

Vaš hvaležni

Ivan.

VIII.

V Gradcu, dné 15. nov. 1878.

Velečastiti gospod župnik! Hvala Bogu! zopet sem v svoji prijazni sobici v Gradcu. Ne veste, kako človeku po tako različnih skušnjah dobro dé ta lepi red, ta snažnost, ta skrbna in prijazna postrežba, ki sem jo tukaj v družini blagega gospoda profesorja Z. že tri leta užival, in se mi zdaj po zopetnem povratku še podvojena zdi. Kmalu se zopet popolnoma zarijem v svoje knjige. In tedaj tudi prenehajo moja pisma. Danes le še za slovo en sam spomin na Bosno.

Kako sem se poslovil v Bosni od svojih tovarišev, in kako sem potoval iz Banje-luke domu, o tem sem Vam ustmeno pripovedoval. Škoda, da nisem mogel malo dalje ostati pri Vas!

Jeden prizor pa sem Vam pozabil naslikati, kar naj sedaj storim; hočem Vam namreč povedati, kako sem izvedel, da grem na odpust. Bilo je na vernih duš dan. Pusto megleno vreme je bilo, in dež je malo rosil. Po kosilu pridirja do mene ves v sapi moj strežnik. Prišel je iz bolnice. Tako veselega nisem videl dobrega Toneta še nikoli. »Gospod!« — pravi — »domu greva. V vojašnici imajo pisanje, ravno kar je prišlo.« Napravim se v bolnico. Tone me spremlja, ali bolj prav, skoraj kar tekkel je še pred menoj; sicer ni bil vajeen tako hitro hoditi. Res je bil v pisarni moj odpust. A pisano je bilo, da me strežnik sicer sme spremljevati do doma, a da se mora potem nemudoma vrniti, da bode stregel mojemu nasledniku. Ubogi Tone, mislil sem si, prezgodaj si se veselil! Če tudi

nerad, vendar sem mu moral to razložiti. In tedaj bi bili, velečastiti gospod župnik! morali videti to žalostno podobno, ko mu povem, kaj pravi pisanje. Kar sapa mu je zastajala; usta so mu bila na pol odprta, in nepremakljivo je zrl v mé, tako da niti trenil ni, dokler se mu ni solza posvetila v očesu in se mu ulila po licu. Smilil se mi je revež, pa nisem mu mogel pomagati. Dal sem mu na izbiro, naj me spremlja do doma, ali pa naj kar ostane, ker na poti tudi brez njega opravim. Izvolil je pa poslednje rekoč, da bi mu bilo potem še bolj hudo, ko bi od doma moral zopet nazaj v Bosno. No, menim, da se mu pri mojem nasledniku ravno tako dobro godi, kakor se mu je pri meni.

Tukaj v Gradcu moram večkrat kaj pripovedovati o dogodkih iz Bosne, ko se na večer stari znanci snidemo v »Harmoniji«.

Na univerzi sem se lahko vpisal brez zaprek, dasiravno sem precej prepozno prišel. Drugi profesorji so svoja predavanja že davno začeli, pri profesorju F. sem pa le eno uro zamudil. Ta se je namreč še le pred nekaterimi dnevi vrnil s popotovanja, ker se je v letošnjih počitnicah oženil. Ker tudi Vi ljubite goré, Vas bode morda zanimalo, ako Vam povem, kar tukaj pripovedujejo o njem, da je svojo gospo precej po poroki najprej peljal na Triglav; potem sta šla menda na Laško. Ker je s tem nekoliko zamudil, zato pa zdaj toliko bolj hiti. Po trikrat v eni uri popiše vso desko s svojimi integrali, tako da mu je težko slediti.

Naj torej sklenem to svoje pisanje, potem pa precej vzamem v roko njegovo poslednje predavanje, da si je uredim in prepisem. To je pri njem potrebno; potem ima človek kaj dobrega v rokah. Mož namreč svojo reč zna, dasiravno je v svojih predavanjih včasih nekoliko zmeden.

Lepo Vas pozdravljam in se Vam priporočam: ne več vojaški kapelan, ampak zopet le priprosti učenec, a Vam, prečastiti gospod župnik, s spoštovanjem udani in hvaležni

Ivan.

Lepota in nравnost.

(Nadaljev. in konec.)

Povdarjam pa še jedenkrat, kar sem rekel: O konju iz ilovice bi dejali: to je lepa podoba; kajti nikdo ne bi v resnici imel takega stvora za pravega konja. Vendar priznavali bi stvoru lepoto zaradi oblike. Iz tega se vidi, da je zunanja oblika v našem vprašanju prevažna.

Kakšna pa mora vendar biti oblika, da je lepa? Veliko modroslovcev pravi, da se mora oblika kake stvari vjemati z njenim bistvom, to je, taka mora biti oblika, kakoršno zahteva bistvo dotične stvari. Seveda tega povedati z malo besedami ni mogoče; o tem, kakšna naj bode bistvu primerna oblika, poučuje nas skušnja. Prav tisto misel moremo z drugimi besedami tako le izreči: Oblika mora biti popolna in mora nam ugajati zaradi popolnosti. Radi popolnosti imamo nad njo veselje, prijetno in dobro se nam zdi, ko gledamo ali »uživamo« tak predmet. Zato pravi kratko neki slavni modroslovec: Pulchra sunt, quae visa placent — ako je pogledaš, ugaja ti lepo.

Iz tega vidimo, kako navadno opisujejo lepo modroslovci. Vendar naj povem svojo pravo misel: čisto določno in primerno se ne dá povedati, kaj je lepo, tistemu, ki tega ne vé iz skušnje. Razložiti v razne dele ne moremo tega pojma, ker je jednovit. Kako naj slepcu razložim, kaj je rudeče, kaj svetlo, kaj temno, ako ni tega videl nikdar? Kaj mu pomaga, ako mu govorim o gibanju éterskih delcev, ako pa nikdar ni občutilo njegovo oko onega gibanja? Zato smemo priznati (in ni se nam treba sramovati te nevednosti), da ne moremo popolnoma dognati, kaj je lepo. Opazujoči razne stvari naredimo si kar sami ob sebi nekako merilo, in tisto rabimo pri raznih predmetih; jeden predmet imenujemo lep, drugega ne, tretji nam je le nekoliko lep itd.

Akoravno ne moremo kar kratko določiti, kaj je lepo, moremo pa vendar najti in dovolj jasno izraziti pogoje, da je kak predmet lep. Saj tudi ne vemo, kaj je življenje, a poznamo dobro po-

goje, vsled katerih živo bitje nastane in svoje življenje ohrani. Za naš namen je dovolj, da poznamo pogoje lepote. Lepo je to, kar po svoji popolni, čutni obliki ugaja, in za naš namen nam bode ta resnica zadostovala.

Ko pravim: lepo je to, kar nam po svoji popolni, čutni obliki ugaja, — kar je gotovo in resnično — naznanjam že pogoje za lepoto. Oziram se namreč, govoreč o lepem, na dvojno stran. Gotovo se godi nekaj v nas ali v našem srcu takrat, ko občutimo, da je lepota prijetna. Ako govorimo o lepih predmetih in o lepoti, moramo se torej gotovo ozirati na to — notranjo (subjektivno) stran; tako izvemo, kakó lepoto občutimo. A to pa še ni vse. Vsakega predmeta ne imenujemo lepega, torej je gledé lepote gotovo med raznimi stvarmi razloček. Prav tako gotovo je tudi, da ne narejamo mi s svojim čutenjem kake stvari lepe, ampak da ima stvar tisto lastnost sama ob sebi (objektivno). Kajti, ako zapremo, ogledavši si kako podobo, svoje oči, prepričani smo, da je podoba še vedno lepa, kakor je bila preje, ko smo jo gledali. Torej prepričani smo trdno, da je kaka stvar lepa sama na sebi, da pa mi s čutenjem lepoto le spoznamo.

Ko prevdarjamo, v kaki razmeri sta lepota in nравnost, moramo se ozirati na obe strani, kakor smo ji prav sedaj razložili. Izvedeti moramo, kako hoče vladati nравnost nad lepimi predmeti samimi, kako hoče določevati in uravnovati lepoto, potem pa moramo spoznati, kaj nam veleva nравnost gledé čutenja ali uživanja lepote, kako hoče nравnost vladati tudi nad nami, ko nam ugaja kak lep predmet.

Premišljujmo najprej o lepem predmetu samem (objektivno) in o pogojih, da more biti lep. To je za naš namen najvažnejše. Potem še-le si bomo ogledali drugo — subjektivno — stran. Pogoji, da je kak predmet sam na sebi lep, so trije, ki se pa dajo umevati tudi kot jeden sam pogoj. Ta pogoj je vsestransko vjemanje raznih delov ali ozirov, ki pridejo

v poštev pri lepem predmetu. Vjemanje imenujemo tudi soglasje ali harmonijo. Vsi estetikci priznavajo, da ni lepote brez vsestranske harmonije. Katere so tiste strani? Kaj se mora neki vjemati med seboj? Brez obotavljanja smemo reči: Vjemati se mora 1. vnanja oblika z bistvom tiste stvari, to se pravi, stvar mora biti po zunanje taka, kakor zahteva njeno bistvo ali njena narava. Ako pravim »po zunanje«, mislim sicer najpoprej na zunanjo obliko, toda h krati umevam s tem vse drugo, kar morem spoznati s svojimi čutili. Ko bi n. pr. gledal pred seboj jabelko, ki ima na videz lepo rudečo kožo, a bi po gnjilobi že hudo smrdelo, takega jabelka ne bi imenoval: lepo jabelko, kajti spoznal sem iz smradú, da to že ni več pravo jabelko, ampak smradljiva, torej ostudna stvar, dasi tudi ima lično kožo.

Vjemati se morajo 2. vsi posamezni deli zunanje oblike, to je: vsi deli, katere opazujemo na zunanji, čutni obliki; imeti morajo določno, naravno razmero med seboj. Dokazati tega ni težko. Vendar pa priznam rad, da ni lahko razložiti, v čem obstoji tisto vjemanje posameznih delov. A nekoliko vsakdo vé, vsakdo čuti. Naj pojasnim z zgledi: Naslikaj drevo s tankim deblom, dolgimi in močnimi, debelimi vejami, z velikimi listi rudeče barve: ne vem, kako bi ugajalo tako naslikano drevo. Sicer je pa to davno izrekel pesnik:

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in pisces mulier formosa superne:
Spectatum admissi risum teneatis amici?

(Horat. de art. poet. v. 1—5.)

Pesnik vpraša Pisone, ali ne bi se smejali, ko bi videli tako-le sliko: Lepi človeški glavi je dodan konjski vrat, truplo je pokrito z raznim perjem, udje so nanošeni od raznih stranij in ozadje je črno — ribje. Tudi mi bi se smejali takemu stvoru razbrzdane domišljije in s tem pripoznali, da v lepoti mora biti soglasje ali vjemanje med deli. — Vjemati se mora predmet 3. z našo naravo, da je lep. Naj bi nahajali kje tudi oba prva pogoja, ako se tisti predmet z naravo našo ne vjema, ni estetično lep. Nasli-

kaj še tako popolno krastačo, ali »pošten« kup gnoja: ni lepote, ker se kaj takega ne vjema z našo naravo.

Pa tudi na čutenje svoje, na notranjo stran moram gledati, ko razkazujem lepoto. Pa o tem sem že govoril in pokazal, da čutimo neko prijetnost v sebi: zato govorimo o uživanju lepote, govorimo o »ukusu« i. t. d. To čutenje je vsekako treba deti v ono vrsto, kamor štejemo veselje sploh, žalost, strah, upanje in druga čustva. Zato tudi veljajo za »lepočutje« isti zakoni, kakor za druga čustva.

Ko smo za silo ogledali si vse, kar vidimo na pojmu »lepota«, moramo se ozreti tudi na drug pojem, s katerim imamo opraviti: nraavnost. Pa ta pojem nam ne bode delal preglavice, kajti deloma je ta pojem znan, deloma pa so pojavi navadni, vsakdanji in jako lahki, ob katerih opazujemo lahko nraavnost. Tudi v nraavnosti govorimo o soglasju ali vjemanju. Poglavitna stran pa, s katero mora biti soglasje, je nraavni zakon. Nraavni zakon je zapisan v naša srca in nam veleva, kaj naj storimo, prepoveduje, kaj naj opustimo. Spoznavamo pa nraavni zakon s svojo pametjo in to spoznavanje, to vedenje imenujemo vest. Celó človeštvo priča, da je v istini v naši naravi, v naši pameti tak zakon. Tudi vé vsakdo in mora sam pričati, da je nraavni zakon nespremenljiv in ima najvišjo veljavo. Nikdo se mu ne sme ustavljati, nikdo mu ne sme ugovarjati. Nraavni zakon določuje vsa naša dejanja; vedno in povsodi nam kaže in veleva, kaj naj storimo. Ne samo nad našimi dejanji vlada ta zakon, ampak tudi nad mislimi našimi, nad čustvi, nad željami in nad voljo. Vse to je pod oblastjo nraavnega zakona.

Kaj pa je na tem? Kakšna pa je ta oblast? Ta oblast je najvišja izmed vseh, kar si jih moremo misliti. Kar veleva zakon, to je treba storiti; vest človeku mogočno zapoveduje in se mu kar nič ne dobrika. Ali pa ni kaj izvzeto iz oblasti tega zakona? Prav nobena stvar, niti najmanjša misel ni izvzeta, ni prosta. Torej tudi lepočutje ne? Tudi ne, nikakor ne, kakor tudi ne druga čustva. In lepi predmeti? Niso izvzeti; biti mo-

rajo pod npravnim zakonom, ako človek hoče ali neče. Ideja lepote: ali ta izvzema kako stvar iz oblasti npravnega zakona? Ne; ni ga višjega zakona nad npravnim in ni je višje ideje nad npravnostjo. — Teh stavkov ne more nihče tajiti, pa jih tudi naravnost neče: kdo bi hotel biti nenraven?

Kar se vjema s tem zakonom, imenuje se npravno dobro; kar se ne vjema, je npravno slabo. Vse bi se moralo vjemati, tako zahteva zakon. A volja naša, akoravno jo veže npravni zakon, vendar je prosta in more ta zakon tudi prestopiti. Tak prestop je gotovo nered, je nekaj slabega, da, je najslabše. Kakor je namreč npravni zakon najvišji zakon, tako je tudi dejanje proti temu zakonu najvišje zlo. Zaradi tega se vsi sramujemo, ako smo kaj storili proti npravnemu zakonu, in tudi nihče ne prizna rad takega dejanja. Kdor prestopi npravni zakon, greši; tak prestop se imenuje greh.

Iz tega, kar smo dosedaj prevdarjali, moremo spoznati, kar nam je potrebno za naše vprašanje o lepoti in npravnosti. Da začnemo z zadnjimi resnicami: gledé greha je gotovo, da ne more biti lep. Greh je namreč gotovo nered; greh se ne vjema niti s človeško naravo niti z npravnim večnim redom — z Bogom; torej ni lep, ker ni v njem nikakega soglasja. Greh je prav zato najgrša stvar, najgrše dejanje. Eno in isto dejanje potemtakem nikakor ne more biti npravno slabo ali grešno in h krati lepo. Zato je gotovo, da laž sama na sebi ni lepa, tudi ne tatvina in drugi pregreški. Tako tudi niso lepe grešne strasti: jeza, maščevalnost, pohotnost i. t. d. Bodisi, da kaj napeljuje k pregrehi, bodisi, da izvira iz nje, tudi ni lepo, kajti vse to je proti npravnemu zakonu. Za to resnico ni treba daljšega dokaza.

Spoznavši to resnico smo kaj mnogo pridobili. Izvestno je, da ne more biti predmet nenraven in h krati lep. V nenravnem delu ali dejanju ni onega soglasja, ki je glavni pogoj lepoti. Pa še jasneje nam to mora biti, ako se oziramo na subjektivno stran, na sebe. Lepoto čutimo, in da jo čutimo, mora biti vtis prijeten ali ugoden; tudi v duši

naši se mora javiti soglasje, sami je moramo čutiti. Toda, kako naj čutimo soglasje, ako ga ni? Kako naj je vtis ugoden in prijeten, ko nenravnost kaže prav nasprotje med dejanjem in npravnim zakonom, upor proti najvažnejši zadevi človekovi: npravnosti. Tu ni pravega lepočutja, ni estetičnega uživanja in tudi to nam priča, da ne moreta biti združena lepota in nenravnost na jednom in istem predmetu.

Dasi je to popolnoma jasno in se ne dá ovreči, vendar pa ne smemo prezreti neke težave ali pomisleka. Takó prevdarjaje smo se ozirali samo na uzornega človeka in na popolno človeško naravo. Npravno popoln človek pač ne more občutiti nikakega veselja nad predmetom npravno slabim. Ali, kakor je mnogokrat naše delovanje nasprotno npravnemu zakonu in je torej npravno-slabo, tako utegne tudi naše lepočutje imeti to napako, da mu ugajajo včasih npravno-slabe stvari. In tako je v istini. Skušnja uči, da nam ugaja včasih tudi, kar je npravno slabo, da ima le »lepo obliko«. Prav na to skušnjo se opirajo oni, katerim ni npravnost pri srcu. Ker nam ugaja — pravijo — lépo, ako tudi ni popolnoma npravno, zato je npravnost pri lepoti le postranska, nikakor pa ne bistvena ali potrebna stvar.

Da ima npravnost povsod in vselej prvo besedo, da je npravni zakon najvišji zakon, o tem smo se prepričali. Da pa žalibog naša narava tako rada prezrè npravni zakon, da ne čuti takoj onega najnesrečnejšega razpora, ki je med dejanjem in npravnim zakonom, to ne more spremeniti našega nazora. Jedino merilo za lepoto ni naše čustvo. Saj tudi slabo dejanje, slab namen, slab dobiček, pregrešno uživanje sprijeni naravi mnogokrat bolj ugaja, nego dobro: ali naj radi tega dobro neha biti dobro? Ali merimo npravno dobroto po ravnanju grešnikov? Prav to, kar se ne vjema niti z idejo dobrega, niti z idejo lepega ali pravega, ugaja nam gostokrat. Ako govorimo o pogojih in zakonih lepote, ne moremo se ozirati jedino na želje in mnenje naše spremenljive narave, marveč gledati je treba tudi na vzvišeni človekov namen. Kdo mi ne pritrjuje,

ako pravim, da je naš ukus spačen, da nas greh vleče, da nas to draži in mika, kar je slabo? Saj ni mogoče človeške narave razkosati. Ako bi torej človek bil popolnoma v redu in dovolj občutljiv za nrvnost, takoj bi ga zbodlo, takoj bi ga zbolelo, ko bi spoznal kje kaj slabega. Torej bi mu nikakor ne ugajalo nrvno slabo, akoravno bi imelo navidezno lepo obliko.

Prav tukaj je glavna točka, za katero nam je. Kakor vidi čitatelj, priznavamo nrvnosti absolutno veljavo in jej hočemo podvreči do cela naravo človeško. Potem pa sodimo o naravi človeški v našem vprašanju tako, kakor sodi vsakdo v drugih vprašanjih. Da, sprijena ali slabotna naša narava se mnogokrat tako upira pravi lepoti in jo kazi, kakor se ustavlja nrvnosti.

Kar smo zgorej rekli o lepoti in nrvnosti, velja tudi tedaj, ako bi navidezna lepota z nenrvnostjo nam ugajala: taka lepota bi ne bila prava lepota.

A v raznih slučajih utegne razmera med lepoto in nrvnostjo tudi drugačna biti, nego smo sedaj prevdarjali. Naše prevdarjanje se je oziralo na dejanje ali predmet, ki bi h krati bil nenrvan in lep. A možno je tudi, da se nrvnost le deloma pokaže poleg lepote, n. pr. ako se pokaže pregreha poleg kreposti, ako pisatelj slabo dejanje samó pripoveduje in h krati graja, ako je kak slab čin v celoti le nekaka temna stran, ob kateri se dobra stran tem lepše javi, ako rabi čitatelj slab značaj za to, da pojasni kako važno resnico, ako oni značaj sramotno pogine . . . : v takih slučajih ima nrvno slabo v umetnosti popolno pravico in svoje pravo mesto. V teh slučajih ni dejanje ali predmet slab, ki ga nam kaže umetnik, marveč predmet kot celota more biti dober, dasi tudi je en del slab. Da to bolje pojasnim, naj navedem zgled. Ako umetnik slikar napravi sicer pravilen in ličen obraz, a na njem se dovolj izraža pohotnost in čutnost — razbrzdanost: ni mogoče imenovati take slike lepe, ker pohotnost kazi lepoto. Ako pa slikar to sliko tako napravi, da vidimo sicer isto postavo, isto osebo, toda vzbuja se nam stud nad slabim njenim značajem, in vidi se, da

umetnik sam obsoja pregreho, tedaj je slika lepa, ker je h krati nrvno dobra, ima v sebi nrvno idejo. Tako sem si razlagal Gu. Renijevo sliko: »Samoumor Kleopatre«, ki je v »Galleria Pitti« v Florenci. Kleopatra, znana egipčanska kraljica in lepotica, je naslikana z vso žensko mikavnostjo; na razgaljena prsa pritiska malo kačo, ki jej bode zadala smrt. Ali je to nenrvan ali nrvno dovoljen — torej lep — predmet? Pohotna Kleopatra sicer ne more izražati kake »nebeške ideje«, torej bi jo moralist skoro obsodil. Toda umetnik pač kaže tukaj, kako pregreha sama sebe kaznuje in kako zvršuje nad seboj božjo pravičnost. Ogledovalec ne pomiluje te osebe, ne hvali njenega dejanja, ampak kmalu premaga nekoliko sočutja in hvali umetnika, da kaže večno pravico ali kazen osode, ki jo je doletela. Vse drugače bi bilo, ko bi jo bil naslikal kot zapeljivko v njenem zmagoslavju, njej pred nogami zaslepljenega Antonija.

V taki meri in na takem mestu se torej sme nahajati nrvno slabo ali pregrešno v umotvoru, ne da bi umotvor zaradi tega ne bil lep. Razlog za to je dvojen. Prvič je vsak umotvor bolj ali manj povzet iz narave in iz človeškega življenja. V umetnji se mnogokrat zrcali naše življenje in delovanje, naše prednosti, pa tudi naše slabosti. Zato je lahko umeti, zakaj ima tudi v umetnosti nekoliko pravice nrvno zlo, saj si prisvaja pravico tudi v življenju. Drugič pa moramo pomisliti, da je vse, kar je vstvarjeno, nepopolno. Zato ima nrvna popolnost neločljivo spremljevalko: slabost, nepopolnost, grešnost. Mnogokrat se kaže značajnost in nrvna krepost lepše in boljše, ako jej stoji ob strani pregreha, kakor se tudi svetloba kaže jasnejše, ako je ozadje v sliki temno, ali, ako je poleg svetle podobe kaka temnejša. Kdo ne vé, da se tudi lep obraz bolj odlikuje poleg grdega, nego poleg enako lepega. Enako je tudi v nrvni popolnosti.

Vidimo torej, da more umetnik rabiti tudi nrvno zlo za svoje namene, samo da prav rabi, da ni umotvor sam v celoti nrvno slab. To bi se zgodilo, ako bi se zlo kazalo v mični in mamljivi obliki,

ako bi se priporočalo, ako bi se zaničevala nравnost in nравna postava. Sploh veljajo tudi za slovstvo povsem ista nравna načela, katera veljajo za naše življenje.

Kako važno je, da se na pravi način kaže v umotvoru hudobija, to se vidi iz tega, da more celó glavna oseba v kaki povesti ali drami popolnoma hudobna biti, ne da bi umotvor sam bil nenraven. To vidimo v Shakespearovem Rihardu III., ki je hudobnež prve vrste, a pesnik ne povečuje hudobije, marveč večno božjo pravico in višjo oblast, ki zmaga vsako hudobijo.

Lahko povzamemo iz dosedanjega predvarjanja splošno pravilo, ako se oziramo na dvojno stran v umotvoru: na predmet ali na stvar, ki se nahaja v umotvoru in na idejo ali misel, katero je umetnik izrazil v njem. Po ideji se ravna največ nравnost umotvorova. Ako je ideja nравna in dobra, nравen je umotvor: ako je pa ideja slaba, ne more biti umotvor nравen ali dovoljen po nравnih zakonih. Da je torej umotvor res lep, mora tudi ideja njegova biti n r a v n a.

Kdor se ozira v dejanjsko življenje in na vsakovrstne umotvore, vé, kako težko je v posameznih slučajih soditi, ali je umotvor nравno dober, ali ni. Vsekako je pa to že slabo znamenje za umotvor, ako moramo o njegovi nравnosti dvomiti. Priznано je tudi dovolj, da se prava umetnost nikdar ne dobrika človeškim slabostim, da ne draži človeških strastij. Ako se pa to godi, kaže nam to, da umetnost propada. Kadar pravi umetnik:

Ich wünsche sehr, der Menge zu behagen,
Besonders weil sie lebt und leben lässt,

Faust

tedaj se je že prodal množici in ne bode se ustrašil nenравnosti, ako ž njo draži čutnost spridene narave.

Tako smo določili razmero med lepoto in nравnostjo in vemo, kako moramo soditi o umotvorih. Za praktično porabo je to naše premišljevanje zeló imenitno. Ni torej po nравnem zakonu dovoljeno, zavijati slabih predmetov v navidezno lepo obliko, češ, »lepota je sama na

sebi popolnoma neodvisna in ima vse pravice, kakor jih ima tudi nравnost; ni se jej torej treba brigati za nič drugega«. Nenравnost ali nравna slabost uničuje lepoto, pokončava njeno jedro in bistvo, kakor mori črv lepe sadove.

Napačno je izgovarjati se tako: »Ne tajimo, da bi kak predmet utegnil biti nравno slab in nedovoljen, a lep je h krati vendar le lahko. Lepota in nравnost spadata na razne strani in nimata nič seboj opraviti.« Tako se sliši in čita pogostoma. A resnično ni, kajti vse ideje sezajo druga v drugo in se prešinjajo. Zlasti pa je treba pomisliti, da ne govorim o raznih straneh kakega predmeta, marveč o jednem in istem oziru. Ne velja namreč reči: Snov je slaba, oblika je lepa. Prav s tem namreč je priznано, da ni lep celotni predmet, ki obstoji iz snovi in oblike. Vsaka disharmonija razdira lepoto, tudi disharmonija med snovjo in obliko. Ako spravi pesnik spodtakljivo vsebino v lepe verze in krasne izraze, ni pesnija lepa, ker ni soglasja med tvarino in obliko, ker ne more slaba tvarina postati nikdar lepa, kakor tudi ne gobovo telo lepo in zdravo, ako je oblečeš tudi v svilnato in zlato obleko.

To so spoznavali že stari, n. pr. Platon, kateremu izmed pesnikov celó Homer ni povsem ugajal, to spoznava umetnost sama na najvišji stopinji. Le propadajoča umetnost in pokvarjeni ukus, nравna slabost ali celó spridenost zahteva, naj se lepota ne ozira na nравnost. A tudi tukaj velja pravilo, da naj človek ne loči, kar je Bog združil.

Dobro se zavedam, da s temi kratkimi črticami¹⁾ nisem vsestransko razkazal svojega predmeta. A načela so jasna in trdna. Sedaj bi bilo treba še natančneje seči v djanjske razmere in pokazati, kako delajo umetniki. A o tem predmetu — v bodočem letu.

¹⁾ Slovníčarjem morebiti ni všeč, da sem rabil priloge: lepo, dobro — v samostalniškem pomenu: das Schöne i. dr. A povem naj jim nравnost: potreba velja tudi nekaj, — drugače modroslovec ne more pisati.

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

„Matica Slovenska“ v letu 1888.

Takoj v 1. številu je »Dom in Svet« napovedal, da mu bode »dolžnost« pogostoma in skrbno ozirati se na Matico, da bo vzbujal v svojih čitateljih zanimanje za ta naš tako važni slovstveni zavod. Po pravici ga imenujemo »važen zavod«. Dasi tudi se ne more meriti z znanstvenimi zavodi drugih večjih in srečnejših narodov, vendar spolnjuje pri nas Slovencih Matica tako vzvišeno nalogo, kakor drugodi vednostne akademije. Ako se bode slovenski narod zavedal, kaj mu je Matica in kaj mu more biti, imel bode še več koristi od nje, kakor od akademije, katere delovanje se le v strogo učenjaških krogih giblje, a Matica skuša prav tako, kakor Hrvatska Matica, seči globlje v narod. Ta smoter daje Matici zeló velik pomen v kulturni naši zgodovini; pa ne smemo tudi nikdar pozabiti tega namena. Kakor vse kaže, je delovanje Matice Slovenske bolj narodno, nego znanstveno, to se pravi, bolj jej je pri srcu, delovati za narodni razvoj, za duševno samostojnost narodovo, nego za občni prospah znanstva, ki je lastnina vseh narodov in vseh jezikov. Prav s tem smo pa tudi izrekli, da je Matica naša na pravi poti, da je torej kot narodni zavod posebno vreden naše pozornosti. Na tem gotovo primernem stališču govorim o Matici Slovenski večinoma kot natančen opazovalec, a deloma tudi kot presojevalec, a vedno kot iskren prijatelj.

Zanimive za razvoj društva so posamezne odboroze seje, kakor tudi vsakoletni veliki zbor. »Dom in Svet« ni poročal o teh, ker poroča tajništvo samo — uradno — o posameznih sejah v več listih. Zato se mi ni zdelo umestno, podajati ista poročila čitateljem, katera morejo dobiti v drugih listih. Omenim naj tu samo, da se je v odborovi seji dne 25. aprila tek. leta sklenilo, izdati štiri knjige, to je v tolikem številu, kakor ga Matica dosedaj ni dosegla. Akoprav so bili pomisleki gledé troškov, vendar se je odbor ojunal hoteč pokazati, da ima najboljšo voljo ustrezati zahtevam Matičarjev. Zanašaje se pa tudi, da bodo pristopili novi udi in ozdravili gmotno rano z obilnimi doneski. Upajmo, da se odbor ni varal! Že od lani do letos se je število udov pomnožilo: lani jih je bilo 1617, letos jih je 1710, torej za 93 udov je društvo narastlo, kar je gotovo veselo znamenje. Enako se je tudi gmotno stanje društva zboljšalo; konec l. 1887 je bilo stanje premoženja 52.196 gl. 80 kr., dočim je konec l. 1886 bilo le 50.082 gl. 27 kr.; torej se je pomnožilo za 2114 gl. 53 kr. Lepe zasluge seveda ima odbor, zlasti pa neutrudljivi in natančni g. tajnik Evgen Lah, ki vedno deluje za razširjenje društva, a vzdržal je v društvu samem, v knjigah i. t. d. zgleden red. Kaj veselo znamenje moramo imenovati, da se kaže ne samo v društvu samem, marveč tudi v zunanjih razmerah lepo soglasje gledé društvenega namena in njegovega gibanja.

Javna tajnost je, da zna sedanji g. predsednik s posebno taktnostjo in s svojo priznano veljavo društvu pridobivati novih močij in spoštovanja. O posameznih knjigah bomo poročali prihodnje leto.

„Iskrice.“ Zbirka pesmij in povestij. Spisal in slovenskej mladini poklonil Janko Leban, učitelj v Avberu pri Sežani. I. zvezek. Cena 20 kr., po pošti 25 kr. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tiskala »Kat. tiskarna«. 1888. — Kaj lična in mična knjižica, ki je povsem primerna otroškemu umu in srcu. Mogel sem se prepričati sam, kako je zadel pisatelj pravo stran. Nad vse hvalevredno je, da jasno kaže svoj namen: »obujati v mladih srcih iskro prave ljubezni do Boga, do cesarja, do milega jezika in naroda našega.« Zato srčno želimo svojemu marljivemu sotrudniku, da bi mu bilo mogoče izdati še več — obširnejših zvezkov.

„Koroške bukvice“ slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas, izdaja in zaklada Filip Haderlap Jurjev v Celovcu. 9., 10 in 11. snopič. Tiska J. Krajec v Rudolfovem. 1888. Velja vsak snopič 10 kr. — Ne tajimo, da so te knjižice pisane prav po domače in so torej narodu umljive. A slovstvo mora pač biti nad vsakdanjo govorico, slovstvo mora tudi likati, narod voditi do napredka. Zato se ne morem do cela z namero gosp. izdajatelja vjemati. Sicer pa hvalno priznavam, da je koroščino vsaj v teh zvezkih gosp. izdajatelj opustil, kar tudi njemu ne bode žal. Paziti je pač treba, da se ne bode kaka stvar jemala iz že znanih virov; tako n. pr. se nahaja na str. 322 prav ista pripovedka, kakor v letošnjih »Večernicah« na str. 133.

HRVATSKO SLOVSTVO.

(Piše Janko B.)

II. „Pripovjedke za puk Lava Nikolajeviča Tolstoga.“ Preveli Ivan Z. Gojtan i Stjepan M. Lukić. I. 8°. Str. 111. — V knjigi je zbranih dvanajst krajsih povestij, katere je slavni ruski pisatelj Tolstoj narodu napisal. Pripovedke so res krasne in gotovo se bodo tudi hrvatskemu narodu omilile, posebno ker so društvene razmere hrvatskih in ruskih kmetov jako podobne. V zabavni obliki poučuje pisec svoj narod. — »Bog je ljubav i koji stoji u ljubavi, u Bogu stoji i Bog in njem stoji, jer je Bog ljubav,« — to je jedno izmed glavnih Tolstojevih načel. Lepo opisuje ljudske slabosti in nasvetuje, kako bi se dale izkoreniniti. Zaradi svoje vrline bodo pripovedke gotovo vsakemu ugajale in nadejamo se, da bode društvo sv. Jeronima nadaljevalo izdavanje teh takó koristnih in zanimivih pripovedek za narod. Prevod sam je izvrsten, jednat tako, da ni kratki ruski slog v njem ničesar zgubil.

III. Tretja knjižica je sicer poučna, in vendar jo bodeš čital z enakim veseljem, kakor kako zabavno; slóve: „Ptice“, napisao Davorin

Trstenjak, ravnatelj više djev. učione u Karlovcu. I. Sv. 8°. Str. 78. — Naš rojak ni bil sicer povsem srečen s svojimi črticami »Rane i melem«, katere je letos izdala »Matica Hrvatska«, ali »Ptice« so knjižica, katere bode vsakdo vesel. V njej opisuje največ domače ptice, a delo bode nadaljeval. Posebno zanimiv je uvod, v katerem opisuje ptičje življenje v obče. Sam priznava, da se je mnogo učil od neumrlega Erjavca, veleč: »Fr. Erjavec posta mojim učiteljem, uzorom i nema čovjeka, kojega bih ja u mladosti svojoj toliko ljubio i štovao, kao njega i. t. d.« — Ptice je opisal pisec vrlo zabavno, jezik mu je izboren.

IV. Četrta knjiga je navadna: „Danica“, koledar i ljetopis društva sv. jeronimskoga za g. 1889. 8°. Str. 192. — Danica je tiskana v 29.000 iztisih in je jedina knjiga, katera se med narodom lepo širi. Zabavna in poučna priloga je tudi letos dokaj zanimiva in obsega tudi jedno večjo povest ruskega pisca S. Sjemenova: »Dva brata«, katera je zaradi svoje zabavno-poučne vsebine dobro došla.

Sv. jeronimsko društvo je štelo konec 1887. l. 7853 členov, za 453 več od 1886. l. Prihodnje leto si bode zidalo tudi društveno hišo in nadjamo se, da se bode skoraj lepo povzdignilo na blagor in prosveto svojega naroda.

Raznoterosti.

Vodnikovo pismo. V podstrešju župnijske hiše v Križah pri Tržiču je našel tamošnji g. kapelan Alojzij Žužek med drugimi papirji lastnoročno pismo Val. Vodnika, katero do pičice natančno brez opazek priobčimo. Tako-le slove:

Freünd!

Hiermit erhalten Sie die Zeitung Nr. 5; ich erinnerte wohl den Verleger, allein er muß gerirret haben. —

Secundum Kumerdei kann y nicht für das lange i gebraucht werden; 1) weil y im griechischen absolute kurz ist; 2) auch im deutschen; wo es zugleich für einheimischen Gebrauch ausgemustert ist, 3) Dalmater brauchen es anstatt jota 4) ist es littera aliena, i. e. græca, 5) slavische Alphabethe haben es nur als iſhiza pro græcis vocibus scribendis. 6) alle Slavischen Schreibarten haben simpliciter das H, und S das ist ische für alle ausdrücklichen i. — Daher sind wir einverstanden, dem y Urlaub zu geben, und nur 5 einfache Vocale zu statuiren; übrigens pro libris grammaticis, und in casu Amphibologiae die accentu zu nehmen.

Das deutsche k. k. — und so auch einige Ethiket Worte müssen sich die Leute abbreviirt zu empfangen gewöhnen — folglich z. k. id est k. k. — zu lesen wissen — usus plura docebit. — Mein lieber! würden Sie Glagolizam, und Cyrillicam lesen, da fänden Sie abbreviaturen, welche mir zwar leslich, und doch einem Z. Kummerdei, Linhart etc: unleslich waren, und sind — Coram plura! —

Per zefarskimo dvoru ist wirklich ein Drukfehler, und muß sein: per zefarskim dvoru, oder auch dvori. — Ich bitte mich bei Ihrer Anherkunft darauf zu erinnern, und mir die Zeile im Zeitungs-Blatte, wo dieser Fehler steckt, zu zeigen; vt exhaurire queamus rem in quaestione positam.

In Betref des f und s in der Mitte der Worte, müßten Sie nur kein gebohrner Slave sein, wenn Sie selbe nicht unterscheiden. Klingt nicht verschieden posneti verfpätten, von posnim, ich verfpätte mich, und posneti, abraumen, von posnamem; und so weiter.

Das große S, und s, muß distinguirt werden; nur Buchdrucker sind oft unachtsam, und Correc-

tores auch; das heißt, auch ich vergesse oft; allein künftig will ich behutsamer sein; obwohl darüber noch kein Endurtheil gefasset ist.

Nie werden Sie mich mit Kritik beleidigen, und ich bitte Sie hiermit, nicht mehr darüber Beforgniß zu äußern; sondern kommen Sie, und kommen Sie nur recht oft mit Briefen, und persönlich; zugleich jederzeit mit litterarischen Einwürfen. Sie sind bereits ein alter Litterator, und qua talis sind Sie mir gewiß jederzeit willkommen. Wir sind uralte Bekannte; wir kennen uns; und so fürchten Sie ja nicht, daß Sie bei mir unrecht ankommen.

Jetzt noch was neues; Kehl ist mit Kapitulation an uns übergangen; aus Italien hofen wir bald glückliche Ereignisse. Künftigen Mittwoch wird hier Pinhek als Pfarrer installiert; deutscher Domprediger wird Zhadesh, oder Kagnus. — Der Freimann ist vorgestern hier gestorben. —

Ich erwarte Sie mit Freuden am 25ten oder den Tag, als Sie kommen können. Ich bleibe hiermit in Eile

Ihr Vodnik, m. p.

20. Jäner 1797.

Dunajska umetnijska razstava povodom cesarjeve štiridesetletnice se je obnesla vsestransko ugodno. Nameravali smo sicer več o njej poročati, a prostor ni dopuščal in zavirala je težava, katero ima popisovanje slik brez ilustracij. Opomnimo naj tu, da so se razstave vdeležile: Nemčija, Italija, Španija, Hollandija, Belgija, Švedija in Norvegija in Anglija. Bila je pod pokroviteljstvom nadvojvode Karola Ludovika, ki jo je otvoril dne 3. marca in dne 2. junija umetnikom razstavljalcem razdelil darila: 20 zlatih, 30 srebrnih svetinj, tri pa svetinje Karola Ludovika.

Pisalnica. Američani so izumili stroj, ki vam napiše vsak list v različnih, čistih in lepih črkah. Piše se brez truda in prihrani mnogo časa, ker je moči 10—16 enakih pisem naenkrat napisati. Rabi se lahko v vseh jezikih. — Poskusimo ga opisati! — Mislite si mostiček ali male sani. Za ograjo tega mostička sta dva železna, zobčasta droga. Med tema drogoma leži na beli podlagi ves »abc« in številke in ločila. Pod mostičem je škrinjica, v kateri je počrnjeni papir.

Ta papir pride pri pisanju med mostiček, črke in številke, in med papir pripravljen za pisanje. Vse to je premakljivo in gibljivo. Mostiček ima ročaj s potrebnim tipkom za pritiskanje črk in za ravnanje papirja. Vse to je priprosto in trdno izdelano. Velja okrog 40 gold. J. J.

„Kranjske muhe so pa hude!“ S tako strašno novico so l. 1528 Turki iz Kranjskega domu v Bosno prihlačali. To grozno vest so širili po širnem turškem cesarstvu, in kmalu je vedela vsa Turčija od Save do Grškega morja, da so bosniški Turki pred kranjskimi muhami bežali.

Poletu l. 1528 je prišla četa Turkov čez Kolpo na Dolenjsko. Razdelili so se na več čet, katere so se na vse strani razlile. Jedna teh je ropala okrog Turjaka. Ko je todi vse opustošila, obrne se čez Dobropolje in Struge proti Krki.

Ljudstvo je bežalo v tabore in gradove, kamor je odvedlo tudi svoje imetje. Struški kmetje so se zaprli v majhen, a dobro utrjen gradič pod Tabrom. Spravili so v grad vse, kar so mogli. Neki kmetič je pripeljal tudi svoje čebele v grad, ker se je bal, da bi mu Turki panjev ne sežgali. Zamašili so panje in so je zložili v skladnico za grajskim obzidjem.

Turki moré in požigaje privihrajo v Struge. Urno poropajo, kar so bili Stružanci še pustili po hišah, vasi pa požgó. Nato jamejo oblegati grad.

Hrabro so odbijali struški kmetje vse napade, saj so branili sebe, svoje žene in otroke in imetje. Vendar bi se bili morali prej ali slej podati, kajti Turkov bilo je le preveč.

Peti dan je že trajalo obleganje. Turki poskušajo poslednji napad, kajti morali so hiteti, da bi ne prišli Dobropoljci Stružancem na pomoč.

Stružanci se boré s poslednjimi močmi. Metali so debelo kamenje in hlode čez obzidje, a ko jim je tega zmanjkalo, prišle so na vrsto če-

bele. Panje so pometali čez obzidje v najgostejše gruče Turkov.

Vspreh je bil sijajen in nepričakovan. Panji so se ob trdih turških bučah razbili, in sedaj so se čebele razdražene vsipale Turkom v obraz ter so je grozno pikale.

Turki se novega sovražnika niso mogli ubraniti z mečem, niti s čim drugim. Zaradi tega obrnejo hrbet in popustivši ves plen, spusté se v beg, rešeni Stružanci pa za njimi. Tem so se pridružili Dobropoljci in združeni so podili Turke skozi Hinje proti Krki. Tako so premagale male čebelice Turke ter rešile Stružance.

Turki so se še dolgo pozneje spominjali hudih kranjskih muh. Priobčil Fr. Jaklič.

Narodni pregovori. Vsako selo ima svojo šego, vsaka hiša svojo čud. — Kakov panj, takova mladika. — Pod kupljenikom (mernikom) ni moč plesati. — Zrelih hrušek ni treba otresati. — Lahko je z drugo roko kače loviti. — Ki kupi, ta lupi. — Kdor hoče psa tepsti, lahko mu je palico dobiti. — Sem sam kakor lilek. — Hiša je jama, če še toliko notri vržeš, nikdar ni zadosti. — Kdor trn na potu pobere, ima en greh manj. — Dok kolo teče, repa raste. — Kdor ne dá sitemu, i ne bo dal potrebnemu. — Kar je rano, to je zdravo. — Ki se ima ú kaj, se brzo preobleče. — Mal pir, vélika usta. — Žaba ni za lešnike.

V Adlešičih nabral Iv. Šašelj.

Popravek. Sotrudnik naš, g. Janko Leban, učitelj v Avberu, prosi nas, da bi popravili sledeče: V pesmi »V holezni« v 10. listu »Dom in Svet«-a čitaj drugi stik četrte kitice: »Rešenja (ne rešenje). V pesmi »Pri mrtvaškem odru brata Avgusta« čitaj blága (ne draga).

Temu listu smo prideli četrto pole priloge, naslov in kazalo, zavitek in „Vabilo na naročbo“.

Ker je vabilo na naročbo tiskano posebej, ni nam treba tukaj reči nič družega, nego: Srčna hvala vsem pisateljem in naročnikom! Na svidanje v novem letu!

Za bodoče leto je uredništvo dovolj preskrbljeno, da ne bode treba nejevoljnim biti čitateljem. List bode pisan poljudno; ni pa namenjen otrokom, ampak odrasli učeči se mladini, ki spoznava življenje in hrepeni po omiki.

Kaj lepo prosimo one naročnike, ki niso še plačali naročnine, naj se nas spomnijo. Tako tudi prosimo dosedanje naročnike, da bi blagovolili kmalu naročiti se tudi za bodoče leto, ker je treba o pravem času določiti število iztisov, kakor tudi napraviti natančen zapisnik in oskrbeti naslove. Prosimo, da bi nam natančno naznanili naročniki zadnjo pošto, ker sicer nam prizadenejo mnogo truda in tudi nered pri pošiljanju. Skrbeli bomo, da bo vladala v razpošiljavanju točnost in rednost. Prosimo, da bi se naročniki, kadar ne dobijo lista pravočasno, poprej na pošto obrnili, potem na upravništvo, ki bode vsak nedostatek poravnalo.

Štev. 1. in 2. sta se poslali mnogim na ogled, nekateri so tudi po dva izvoda jedne številke dobili: prosimo prav lepo, da bi nam dotične preostale številke, zlasti pa 2. šteev. vrnili. Ako nam kdo odstopi 2. šteev. l. l., radi jo kupimo.

Posebnih platnic za vezanje nismo dali napraviti, ker je letnik predroben, pač pa bomo to oskrbeli prihodnje leto.

Uredništvo in upravništvo.

Cena: Za celo leto 1 glđ. 60 kr.; za pol leta 80 kr. Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču.

Izdajatelj, lastnik in urednik dr. France Lampe. Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani.